

Afghanistan
Een geschiedenis

Willem Vogelsang

Vierde, herziene druk

BULAAQ • AMSTERDAM

De ligging van Afghanistan in Zuidwest-Azië

Inhoud

Over spelling en bronnen 8

Voorwoord 9

Voorwoord bij de vierde, herziene druk 11

DEEL EEN KENNISMAKING

Inleiding 13

Mislukte staatsvorming 14 – Kunstmatige grenzen 17 – Modern Afghanistan 18

Hoofdstuk 1 – Land van bergen en woestijnen 21

De grenzen van Afghanistan 21 – De Hindoe Koesj 21 – Vroege reizigers 22 – De bewoonde gebieden 23 – De bergpassen 24 – De Kaboel-vallei 26 – De Herat-corridor 27 – Zuid-Afghanistan 28 – De rivieren 29 – Steden 33 – Verhouding steden-platteland 37 – De dorpen 38 – De traditionele architectuur 39 – Landgebruik 39 – Transport 42 – De nomaden 40 – Het klimaat 42 – Flora en fauna 43 – Mineralen 44

Hoofdstuk 2 – De volkeren van Afghanistan 45

De Pasjtoen 45 – De Tadjieken 54 – De Oezbeken 55 – De Hazara's 56 – De Turkmene 57 – De Aimaq 58 – De Noeristani's 58 – Enkele andere bevolkingsgroepen 59 – De islam 61

DEEL TWEE VROEGE GESCHIEDENIS

Hoofdstuk 3 – Het Indo-Iraanse begin 67

Het Perzisch 68 – Het Pasjto 68 – Vóór het Indo-Iraans 70 – Zarathoestra 72

Hoofdstuk 4 – Het verre verleden 75

De Perzische Achaemenieden 75 – De Scythen 76 – Afghanistan en het westen 79 – Achaemenidische steden 80 – Indiërs in Afghanistan 81 – Alexander de Grote in Afghanistan 82 – De Graeco-Bactriërs 84 – De Maurya's 85

Hoofdstuk 5 – Knooppunt van beschavingen 89

Eerste Chinese contacten 89 – De Parthen 90 – Tilla Tepe 91 – De Koesjana's 91 – Sakastan 92 – Afghanistan tussen noord en west 93 – De Hunnen 93 – De Hephthalieten 94 – De komst van de Turken 95 – Een reiziger uit China 95

Hoofdstuk 6 – De vroeg-islamitische periode 99

Chinese generaals langs de Afgaanse grenzen 100 – De Tibetanen 101 – De Turken 101 – Strijd in het zuiden 101 – De Iraanse dynastieën 102 – De Saffarieden 103 – De Samanieden 104 – De Ghaznavieden 105 – De Ghorieden 108 – De Mongolen 109 – De Ilkhanieden 111 – De Tjaghatayieden 111 – Timoer 112

Hoofdstuk 7 – Het koninkrijk Afghanistan 115

Kandahar 116 – De Pasjtoen 116 – De verovering van Iran 117 – Terugtocht uit Iran 118 – Ahmad Sjah Doerrani 119 – Het eerste Afgaanse koninkrijk 120 – Het verval van het rijk 121 – De zonen van Timoer 122 – De laatste jaren van de Sadozai-dynastie 123

DEEL DRIE MODERNE GESCHIEDENIS

Hoofdstuk 8 – Afghanistan tussen vele vuren 125

Afbrokkeling van het Afgaanse Rijk 125 – De strijd om Pesjavar 126 – De strijd rond Herat 126 – Britse machtspolitiek 128 – De Eerste Anglo-Afgaanse Oorlog 129 – Het interbellum 133 – De Tweede Anglo-Afgaanse Oorlog 135

Hoofdstuk 9 – Bouwen aan een staat Afghanistan 139

Emir Abdoer Rahman Khan 139 – De grenzen van Afghanistan 140 – Emir Habiboellah 141 – Het einde van de Great Game 141 – Mahmoed Tarzi 142 – Een Duits gezantschap 143 – Emir

Amanoellah 144 – De Derde Anglo-Afghaanse Oorlog 145
– De grondwet van 1923 146 – De val van Amanoellah 147
– Habiboellah Ghazi 148 – Nadir Sjah 149 – Zahir Sjah 149
– De uitbreiding van de staat 150 – Premier Daoed (1953-1963) 150
– De Pasjtoenistan-crisis 152 – De constitutionele periode 153
– Groeiende tegenstellingen 154 – Fundamentalistische
stromingen 155 – Marxistische groepen 155

Hoofdstuk 10 – Kaboel onder de vlag van Lenin 157

Communistische hulp 158 – Strijd om de macht met de
communisten 158 – De staatsgreep van 27 april 1977 160 –
Toenemende problemen 161 – Hafizoellah Amin 162 –
De Sovjet-inval 164 – De impasse 165

Hoofdstuk 11 – Het anti-communistische verzet 167

Karakter en oorsprong van het verzet 167 – Fundamentalistische
verzetspartijen 169 – Gematigde groepen 171 – De Hazara's 172
– Verloop van de strijd 173 – Het voorlopige eindspel 174
– De ontknoping 176 – De laatste dagen van het marxistische
bewind 177

Hoofdstuk 12 – De Taliban 181

De geboorte van de Taliban 182 – De snelle opmars van de Taliban 183
– De Taliban-beweging 185 – Mohammed Omar 187

Hoofdstuk 13 – De val van de Taliban en de westerse inneming 189

De relatie met de Verenigde Staten 189 – De val van de Taliban 192
– Gematigd optimisme 194 – Groeiende onvrede 195 – Onvrede
onder de Pasjtoen 197 – Problemen bij de Pakistaanse Pasjtoen 199
– Slapen met de duivel 200 – De Pakistaanse nachtmerrie 200
– Voorzichtige toenadering 201

Beknopte bibliografie 204

Register 207

Inleiding

Er wordt weleens gezegd dat Afghanistan eigenlijk niet bestaat. Misschien is dat ook zo. De staat Afghanistan als zodanig kennen we pas vanaf het eind van de negentiende eeuw, toen de Britten en Russen elkaar dreigden te ontmoeten in het bergachtige grensgebied tussen (Brits-) Indië en (Russisch) Centraal-Azië. In die tijd werd Afghanistan, dat tot dan toe niet meer was dan een los geheel van verschillende volkeren, omgevormd tot een typische bufferstaat, om te voorkomen dat de twee imperialistische supermogendheden van die tijd direct tegenover elkaar kwamen te staan.

Afghanistan heeft hierdoor in het uiterste noordoosten nog steeds een vreemde uitstulping: de Wakhan-corridor, die het land verbindt met China. Deze corridor langs de Wakhan-rivier is zo'n 300 km lang en op sommige plaatsen slechts 20 km breed. De Afghaanse leiders van dat moment, rond 1895-1896, wilden die strook grond eigenlijk niet hebben, maar de Britten en Russen stonden erop, omdat hun soldaten daar hoog in de ongenaakbare bergen elkaar al bijna in de ogen keken. Het was de tijd van de zogenaamde *Great Game*, toen Rusland en Groot-Brittannië streden om de hegemonie van het Indo-Iraanse grensgebied, en vooral van Afghanistan. Een beroemd boek hierover is Rudyard Kiplings *Kim* en, meer recent, Peter Hopkirk's *The Great Game. On Secret Service in High Asia*, fascinerende lectuur voor iedereen die in het Grote Spel is geïnteresseerd en in de talloze spannende verhalen daarachter.

Bestaat Afghanistan daarom dan niet? Er zijn toch meer landen die in de negentiende eeuw zijn gecreëerd, zoals in Afrika? Inderdaad, maar Afghanistan is toch anders. Het land is in het verleden niet door Europese mogendheden gekoloniseerd, in tegenstelling tot de 'nieuwe landen' in Afrika. De Afghanen kregen hun grenzen opgedrongen en moesten het daarna helemaal zelf doen.

Mislukte staatsvorming

De huidige grenzen van het land omsluiten een woest en weinig productief gebied dat wordt bewoond door een groot aantal verschillende volkeren, vaak met een eigen taal en gebruiken. Er is geen duidelijk gemeenschappelijke cultuur of een gemeenschappelijk gedeeld trots verleden dat de inwoners van Afghanistan al eeuwenlang verenigt. Aan het begin van de eenentwintigste eeuw, na meer dan twintig jaar burgeroorlog, is Afghanistan daarom geen moderne natie-staat, geen land met een homogene bevolking en een rijke, eigen geschiedenis waarmee alle inwoners zich kunnen identificeren.

Er zijn in de twintigste eeuw wel degelijk pogingen gedaan om de verschillende etnische groepen onder de vleugels van de staat dichter bij elkaar te brengen, en om de belangen van de burgers gedeeltelijk te laten samenvallen met die van de staat in plaats van met de eigen etnische groep of familie. De gebeurtenissen van de afgelopen twintig jaar hebben echter bijna alles wat op dit gebied bereikt was weer tenietgedaan. Het etnisch zelfbewustzijn van veel bevolkingsgroepen is een stuk toegenomen. Het is nu zelfs zo dat velen de naam van het land, Afghanistan, afwijzen omdat deze van oudsher te veel verbonden is met die van de Pasjtoen, de grootste en traditioneel belangrijkste etnische groep in het land.

Als we het zo bekijken kunnen we misschien inderdaad enigszins provocerend zeggen dat Afghanistan niet bestaat. Hoe is dat zo gekomen?

Geringe productiviteit

In de eerste plaats is er de geringe agrarische opbrengst van het gebied. Het land is zeer bergachtig en vrij droog. Er zijn weinig vlakke delen waar voldoende neerslag valt om de akkers te bevoeien. Kunstmatige irrigatie is ook een probleem: er valt in de winter veel sneeuw, maar er zijn nauwelijks rivieren die het hele jaar door water hebben. Alleen in het voorjaar en in de zomer zijn de rivieren vol. Op die manier wordt slechts 12% van het landoppervlak van Afghanistan bebouwd, en daarvan 20% zonder kunstmatige bevoeiing. Omdat de landbouw in Afghani-

stan zo weinig oplevert, kan het land betrekkelijk weinig mensen voeden. Het gevolg is een geringe bevolkingsdichtheid en een constante druk op de bebouwbare of mogelijk bebouwbare grond.

Door de eeuwen heen heeft men pogingen gedaan het bebouwbare areaal te vergroten door middel van irrigatiekanalen (vooral in het noorden van het land) en door het graven van ondergrondse waterlopen (vooral in het zuiden). De laatste worden *qanat* of *kahrez* genoemd. Dat zijn tunnels die diep onder de grond water vanuit de bergen naar de vlakten leiden. Dergelijke kunstmatige ondergrondse waterkanalen vindt men in het gehele Midden-Oosten, maar vooral in Iran en Afghanistan. De *qanats* zijn tot 15 km lang en gemiddeld 9 tot 15 meter diep (soms 30 meter). Ze zijn vanuit de lucht gemakkelijk te herkennen aan de lange rijen putten die zich als molshopen over het land uitstrekken en vanwaaruit heel diep onder de grond de kanalen werden uitgegraven.

Vanwege het gebrek aan water zijn grote delen van het land alleen geschikt voor extensieve veeteelt, dat wil zeggen dat nomaden en half-nomaden sinds mensenheugenis hun geiten en schapen 's zomers laten grazen op de bergweiden en langs de bergflanken in het midden van het land. Rond 1980 werd het aantal rondtrekkende herders en hun families in Afghanistan geschat op maar liefst 1 à 2 miljoen, op een totale bevolking toen van rond de 15 miljoen.

Het gebrek aan agrarische grond en de vele rondtrekkende nomaden zorgden ervoor dat Afghanistan eigenlijk nooit een duidelijk herkenbaar centrum kende met een hoge bevolkingsdichtheid vanwaaruit zich een natie-staat had kunnen ontwikkelen. Wel waren er enkele kleinere centra, zoals rond de stad Kaboel in het oosten, Kandahar in het zuiden, Herat in het westen en rond Balkh en Mazar-i Sjarif in het noorden, maar geen van deze gebieden kon een grote bevolking onderhouden.

Geografische ligging

Een tweede constante factor die de geschiedenis van het land heeft bepaald, is zijn ligging in de regio. Afghanistan ligt in het oosten van het zogenaamde Iraans Plateau. Dit hooggelegen

gebied strekt zich uit van de Iraans-Iraakse grens in het westen tot de oevers van de Indus, in het huidige Pakistan, in het oosten. De kern van deze hoogvlakte bestaat uit een reusachtig woestijngebied, dat nu in het centrum en oosten van het moderne Iran ligt. Daaromheen bevindt zich een kring van bergen, zoals de Zagros langs de Iraanse grens met Irak, de Kaukasus in het noordwesten, de Elboerz in het noorden en de bergen van Afghanistan in het oosten.

In het noordoosten van het Iraans Plateau, en ten oosten van de Kaspische Zee, beginnen de uitgestrekte steppen en woestijnen van zuidelijk Centraal-Azië. Het Plateau, en daarmee ook Afghanistan, vormt aldus de natuurlijke landverbinding tussen het Nabije Oosten, het Indische subcontinent en de vlakten van Centraal-Azië. Duizenden jaren lang zijn de bergen en valleien van Afghanistan een doorgangsgebied geweest. Vanuit het westen kwamen bijvoorbeeld de Grieken onder Alexander de Grote, aan het eind van de vierde eeuw voor Christus, en de Arabieren die vanaf het midden van de zevende eeuw de islam brachten. Vanuit het oosten trokken Indiërs en anderen die vanaf het begin van onze jaartelling het boeddhisme verspreidden via Afghanistan naar Centraal-Azië, China en uiteindelijk naar Japan.

Volkeren uit het noorden

De meest dramatische invloeden op de bevolking van Afghanistan kwamen echter altijd uit het noorden. Vanuit het huidige Kazachstan trokken nomaden in golven door de steppen van zuidelijk Centraal-Azië. Op zoek naar een beter bestaan migreerden zij naar het zuiden en trokken door het gebied ten oosten van de Kaspische Zee. Zo kwamen deze nomaden en andere migranten bijna als vanzelf op het oostelijke deel van het Iraans Plateau terecht. Velen van hen vonden op die manier hun weg naar wat we nu Afghanistan noemen. Omdat het Afgaanse land zo arm is en de vruchtbare vlakten van Pakistan en India zo dichtbij, trokken de meesten verder, naar het zuidoosten, maar ze lieten wel hun sporen achter, en soms enkele nazaten.

Men trok vanuit zuidelijk Centraal-Azië echter niet alleen naar het Indische subcontinent, maar ook naar het westen van het huidige Iran, naar Turkije en naar de vlakten van Syrië en

Irak. De Turks sprekende dynastie van de Seldjoeken en hun Turkmeense gevolg, die rond het jaar 1000 grote delen van Afghanistan en Iran veroverden vanuit hun bolwerk rond het Aralmeer in Centraal-Azië, trokken bijvoorbeeld op een gegeven moment naar het westen en vestigden zich in wat we sindsdien Turkije zijn gaan noemen.

Door al deze migraties is het mozaïek van volkeren en culturen ontstaan dat zo kenmerkend is voor Afghanistan. Het land lijkt op een gebied waar af en toe wat plukjes mensen zijn achtergelaten door hun grote broers die zelf verder trokken. Deskundigen onderscheiden maar liefst rond de 55 verschillende etnische groepen, en dan praten we alleen over de grotere populaties.

Kunstmatige grenzen

Er zijn andere redenen waarom veel mensen zeggen dat Afghanistan eigenlijk geen echt land is. De grootste bevolkingsgroepen van Afghanistan leven niet alleen binnen de huidige grenzen van het land, maar ook daarbuiten. De Pasjtoen bijvoorbeeld wonen voornamelijk in het zuiden en zuidoosten van Afghanistan, maar ook aan de andere kant van de grens, in Pakistan. De landsgrens loopt dwars door hun woongebied en scheidt de ongeveer 10 miljoen Pasjtoen in Afghanistan van even zovelen in Pakistan. Verder wonen in het noorden van Afghanistan Turkmene, Oezbeken en Tadjieken. Deze drie groepen onderhouden nauwe contacten met de bewoners van de nieuwe republieken ten noorden van Afghanistan, respectievelijk Turkmenistan, Oezbekistan en Tadjikistan. In het westen van Afghanistan wonen ook nog velen die zich qua taal en cultuur nauwelijks onderscheiden van de bevolking van naburig Iran. Zij worden traditioneel in Afghanistan de Farsiwan genoemd.

Modern Afghanistan

De vraag of Afghanistan al dan niet bestaat is natuurlijk puur academisch. Afghanistan staat duidelijk op de kaart en de recente geschiedenis van het land heeft voor een gemeenschappelijk verleden gezorgd, hoe ellendig dat ook is. En al is er geen duidelijke natie-staat, de eeuwenoude positie van de Afgaanse bevolking tussen die van Centraal-Azië, Iran en het Indische subcontinent heeft toch een aantal gemeenschappelijke culturele aspecten opgeleverd, die worden versterkt door de specifieke omstandigheden van het land, zoals lage productiviteit en barre levensomstandigheden.

De recente historie van Afghanistan is uiterst tragisch, hoewel er na november 2001 weer enige hoop is. In de jaren tachtig woedde er een burgeroorlog waarbij de zogenaamde moedjaheden (strijders in de *djihad*, de Heilige Oorlog) het opnamen tegen een marxistisch georiënteerde regering in de hoofdstad Kaboel en tegen een Sovjet-strijdmacht van meer dan honderduizend man. Voor veel Afghanen betekende de terugtocht van de Russen in februari 1989 een grote overwinning die, naar hun stellige overtuiging, leidde tot het ineensinken van de Sovjet-Unie in 1991.

In de jaren negentig werd het land bekend door draconische islamitische wetten, uitgevaardigd door de nieuwe Talibanheersers, en door een zeer winstgevend exportproduct, opium. Volgens Amerikaanse schattingen werd Afghanistan in die tijd de grootste exporteur van dat product. Ten slotte kwam Afghanistan na 11 september 2001 in de belangstelling van de wereld toen de Saoedische miljonair Osama bin Laden beschuldigd werd van de aanslagen in New York en Washington. Wat volgde was een oorlog waarbij de Verenigde Staten samen met troepen uit andere landen en met lokale milities het opnamen tegen de Taliban-leiders en de aanhangers van Osama bin Laden, die uiteindelijk in november en december 2001 werden verdreven.

Afghanistan is in de ogen van de wereld ook een land geworden van vluchtelingen. De Afgaanse diaspora, die al in de jaren zeventig was begonnen, heeft geleid tot een massale exodus van miljoenen vluchtelingen naar Iran en Pakistan, en vandaar over

de gehele wereld. In Nederland wonen meer dan 30 000 mensen van Afghaanse herkomst, en dit aantal neemt snel toe. In België wordt niet bijgehouden uit welk land de inwoners afkomstig zijn, dus zijn hier geen gegevens beschikbaar. Het totaal aantal Afghaanse vluchtelingen buiten Afghanistan werd in het najaar van 2001 geschat op 3 tot 4 miljoen, op een totale bevolking van tussen de 20 en 25 miljoen. De geschiedenis van Afghanistan en zijn bevolking is daarom niet alleen van belang voor de Afghanen zelf, maar ook voor alle landen waar Afghaanse vluchtelingen hun domicilie hebben gevonden.

Hoofdstuk 5

Knooppunt van beschavingen

Rond 150 v.Chr. verschenen er nieuwe migranten langs de noordgrens van het huidige Afghanistan. Het waren wederom veelal Iraans sprekende nomaden uit Centraal-Azië. De volksverhuizingen waren, zoals zo vaak, veroorzaakt door ontwikkelingen veel verder naar het noordoosten. In de derde eeuw voor Christus hadden de Chinezen zich verenigd en begonnen zij weer druk uit te oefenen op de nomaden langs de noordgrens van hun land. Grote groepen mensen trokken daarop naar het westen, en op hun beurt dreven zij andere groepen weg. Een ware avalanche van volkeren kwam zo in beweging. De nieuwkomers die uiteindelijk op het Iraans Plateau arriveerden brachten het Graeco-Bactrische Rijk ten val. De stad Ai Khanoem werd verlaten.

Eerste Chinese contacten

Over deze periode in de geschiedenis van Afghanistan komen we meer te weten via het reisverhaal van Zhang Qian, een ambassadeur van de Chinese keizer Wu (ca. 140-87 v. Chr.). In de tweede helft van de tweede eeuw voor Christus reisde hij vanuit China naar het westen. Onderweg werd hij gevangengenomen en bracht hij vele jaren door bij een van de vele stammen die zich in die tijd over de uitgestrekte vlakten van Centraal-Azië verplaatsten. Hij vertelt dat de zogenaamde Xiongnu, een volk dat ten noorden van China woonde, zich naar het westen had verplaatst en daarbij een ander volk had verdreven, de Yuezhi. De laatsten arriveerden, volgens Zhang Qian, op een gegeven moment bij de noordoever van de Amoe Darya, en weldra breidden zij hun macht uit tot over de rivier, in het gebied dat voorheen onder controle stond van de Graeco-Bactriërs. De Chinese gezant meldt terloops dat de Yuezhi, onderweg naar het zuiden, nog een ander volk hadden verslagen en vóór hen op de vlucht

gedreven, namelijk de Saiwang ('Sai-koning'), een naam die ons de Scythen of Saka's in herinnering brengt.

De Parthen

De immigranten kwamen op het Plateau niet alleen in aanraking met de Graeco-Bactriërs, maar ook met de Parthen in Iran. Oorspronkelijk waren de Parthen nomaden uit de woestijnen van zuidelijk Centraal-Azië. Na hun verovering van modern Noordoost-Iran hadden zij zich, net als de Graeco-Bactriërs, rond het midden van de derde eeuw voor Christus losgemaakt van het Seleucidische Rijk en tegen 140 v. Chr. hadden zij bijna het gehele westen van het Iraans Plateau en delen van Mesopotamië veroverd. Maar tussen 130 en 120 v. Chr. moesten zij slag leveren met de nieuwkomers uit het noorden. Twee Parthische koningen verloren het leven, maar uiteindelijk slaagden de Parthen erin de migranten te verslaan en hun rijk voor verdere invasies te behoeden. Veel migranten vestigden zich vervolgens, wellicht op bevel van de Parthen, in de delta van de Helmand-rivier. Deze streek kreeg vervolgens de naam Saka-stana, 'Land van de Saka's', het huidige Seistan.

De Scythen verspreidden zich in de jaren daarop, al dan niet daartoe aangezet door de Parthen, gestaag over de rest van Zuid-Afghanistan en de grensgebieden langs de Pakistaanse grens, en verder naar het oosten. Gedurende de eerste eeuwen van onze jaartelling stond het zuiden van Pakistan, langs de benedenloop van de Indus, al bekend als woongebied van de Scythen, en weer later zouden Scythische leiders zelfs een koninkrijk stichten in het westen van het moderne India. Als we zoeken naar de vroegst mogelijke datum voor de immigratie van de 'proto'-Pasjoen in het Afghaans-Pakistaanse grensgebied, dan valt die in deze tijd.

Tilla Tepe

Rond het begin van onze jaartelling werd Afghanistan aldus overheerst door verschillende dynastieën van Scythische migranten, hoewel een aantal van hen de Parthische koning als leider moesten erkennen. Een schitterende collectie gouden sieraden die aan het eind van de jaren zeventig van de vorige eeuw werd gevonden in het noorden van Afghanistan, bij Tilla Tepe, stamt uit deze tijd. Archeologen onderzochten zes graven (andere waren al leeggeroofd) en daarbij vonden ze 20 000 metalen voorwerpen, het merendeel gemaakt van goud. Dat was nog niet alles. Ze vonden Romeinse, Indische en Parthische munten, Romeins glaswerk, een ivoren kam waarschijnlijk uit India en een zilveren spiegel uit China. Tussen de Romeinse munten troffen ze gouden *aurei* van keizer Tiberius aan (14-37 na Chr.), zodat bekend is na welke datum de munten waren begraven. De schat van Tilla Tepe geeft aan dat rond het begin van onze jaartelling Afghanistan al het kruispunt van beschavingen was geworden waarover zoveel is geschreven, en dat de beroemde Zijderoute tussen de Middellandse Zee en China al in die jaren in gebruik moet zijn geweest.

De Koesjana's

In het midden van de eerste eeuw na Christus werden veel van de gebieden die door de nieuwkomers waren veroverd verenigd onder de dynastie van de Koesjana's. Zij controleerden uiteindelijk rond het jaar 150 een gebied dat zich uitstreckte van Bactria in het noorden via de Hindoe Koesj tot diep in India. Gedurende hun regeerperiode, tot ongeveer het midden van de derde eeuw, kwam India in intensief contact met China. Dit was de tijd dat het boeddhisme vanuit India via Afghanistan naar China werd gebracht. Het was ook de tijd van de zogenaamde Gandhara-kunst, vernoemd naar de streek rond Pesjavar, waarin kunstenaars gebruikmaakten van veelal hellenistische motieven om vorm te geven aan boeddhistische verhalen, en om Boeddhha zelf af te beelden.

Een van de beroemdste Koesjana-vorsten uit de tweede eeuw was Kanisjka. In de boeddhistische literatuur wordt hij beschreven als een groot propagandist van de leer van Boeddha. Of dat echt zo was valt te betwijfelen. De gouden munten die hij liet slaan tonen de rol van Afghanistan als kruispunt van beschavingen. Er zijn afbeeldingen van Indische, Iraanse en Griekse goden. Het is meer aannemelijk dat Kanisjka, als een 'goed' politicus, zorgde dat hij op goede voet bleef met alle belangrijke stromingen in zijn uitgestrekte rijk, waaronder de boeddhisten.

Tijdens zijn regeerperiode vindt er een belangrijke verandering plaats in de taal die wordt gebruikt. Terwijl de munten die hij aan het begin van zijn regeerperiode liet slaan nog Griekse legenda dragen, net als bij zijn voorgangers, hebben zijn latere munten en die van zijn opvolgers een opschrift in Grieks schrift, maar in een andere taal gesteld, namelijk die van Bactria. Dat is de eerste keer, voor zover wij weten, dat het Bactrisch, als de Iraanse taal die in het noorden van Afghanistan werd gesproken, werd gebruikt als schrijftaal.

Een belangrijke vondst uit de jaren dertig van de vorige eeuw was de zogenaamde schat van Bagram. Hier, op de plaats van de oude hoofdstad Capisa ten noorden van Kaboel, vonden Afghaanse en Franse archeologen een verzameling voorwerpen die waarschijnlijk dateren uit de tijd van de Koesjana's en uit alle windstreken afkomstig zijn: een bronzen beeldje van de Grieks-Egyptische Serapis of Hercules, een beeldje van Harpocrates, ivoren snijwerk uit India, Chinees lakwerk en een glazen vaas van ongeveer 18 cm hoogte met de afbeelding van de beroemde vuurtoren van Alexandrië, één van de zeven wereldwonderen. Helaas zijn al deze voorwerpen in recente jaren uit het Museum van Kaboel geroofd.

Sakastan

In de tijd van de Koesjana's was Afghanistan in tweeën gedeeld: de Koesjana's domineerden het noorden en oosten, terwijl de Parthen vanuit het huidige Iran veelal de controle hielden over het zuiden (met inbegrip van Kandahar) en het westen (Herat)

van Afghanistan. Die laatste gebieden werden voor een groot gedeelte bestuurd door afstammelingen van de Scythische immigranten uit de eerste eeuw voor Christus. De naam Sakastan werd voor dit hele gebied gebruikt. Kandahar en Herat werden belangrijke grenssteden tussen het Parthische Rijk en dat van de Koesjana's.

Afghanistan tussen noord en west

In het begin van de derde eeuw werden de Parthen ten val gebracht door een van hun vazallen uit het zuidwesten van het Plateau. Dat was Ardasjir, die als nazaat van Sassan de stichter werd van de beroemde dynastie van de Sassanieden. Hiermee verschoof het politieke zwaartepunt van Iran weer van het noorden, waar de Parthen oorspronkelijk vandaan kwamen, naar het zuidwesten, waar de Sassanieden hun centrum hadden. Al snel, rond 250, werd bijna geheel Afghanistan onder controle van de nieuwe dynastie gebracht. Dit betekende het einde van de Koesjana's, hoewel net als tijdens het Perzisch-Achaemenidische Rijk veel van de bestaande lokale verhoudingen bewaard bleven.

De nieuwe Sassanidische gouverneurs in Bactra sloegen munten in de traditie van de Koesjana's en in het zuiden bleven Scythische notabelen een belangrijke rol spelen. De naam Sakastan was nog steeds belangrijk en de Sassanidische gouverneur van het zuidoosten van het rijk droeg de titel koning van de Saka's. Zijn ambtsgebied strekte zich uit van Zuidwest-Afghanistan tot de oevers van de Indus in het huidige Pakistan.

De Hunnen

In de tweede helft van de vierde eeuw kwamen nieuwe groepen nomaden uit het noorden. Ditmaal waren het de Hunnen, die vanuit Centraal-Azië in beweging waren gekomen. Sommigen van hen trokken niet naar het zuiden maar naar het westen, en onder Attila slaagden zij er een eeuw later bijna in het Romeinse

Rijk te veroveren, totdat zij in 451 ternauwernood op de Catalaunische Velden in Frankrijk werden verslagen.

Degenen die naar het zuiden trokken stonden bekend als de Chionieten. Zij veroverden delen van Noord-Afghanistan en al snel trokken zij verder over de Hindoe Koesj naar de Kaboelvallei en het noordwesten van het Indische subcontinent. Het westen en zuiden van Afghanistan bleven in Sassanidische handen. De Chionieten hadden vooral onder hun leider, Kidara, duidelijk meer aandacht voor India dan voor het Iraanse westen. Wat dat aangaat traden ze in de voetsporen van de Koesjana's, die ook een rijk hadden nagestreefd dat was opgebouwd aan beide zijden van de Hindoe Koesj. India was klaarblijkelijk veel aantrekkelijker, en vooral rijker, dan Iran. In de Indische geschriften vinden we vervolgens veel verwijzingen naar de Hunnen en naar de lange strijd die de Indische vorsten moesten voeren tegen deze nieuwe golf barbaren uit het noordwesten.

De migraties van de Hunnen weerspiegelen een grote verandering op de steppen van Centraal-Azië, namelijk de opkomst van Altaïsch sprekende volkeren (met Turkse en Mongoolse talen, en waarschijnlijk ook de talen van de Hunnen) en de neergang van de Iraans sprekende volkeren, die hier vanaf het tweede millennium voor Christus hadden gedomineerd. Vanaf deze tijd zijn het daarom niet langer Iraans sprekende migranten die naar het Iraans Plateau trekken, maar nieuwkomers die een Altaïsche taal spreken.

De Hephthalieten

De komst van de Chionieten bleek de voorbode van meer invasies. Rond 450 werden zij gevolgd door de Hephthalieten, die zich net als hun voorgangers vestigden in het noorden van Afghanistan en weldra over de Hindoe Koesj trokken. De Hephthalieten, die door klassieke auteurs ook als Hunnen worden omschreven, zouden in de latere geschiedenis van Afghanistan een belangrijke rol spelen. Bijna een eeuw lang voerden zij oorlog met de Sassanieden. Het strijdtoneel was het westen van wat nu Afghanistan is. Jarenlang waren de Sassanieden verplicht

om de Hephthalieten schatting te betalen en menig Sassanidisch vorst bracht lange jaren bij hen door in gevangenschap. De grens tussen beide rijken lag in de buurt van Herat en de moderne Noordoost-Iraanse stad Masjhad. Waarschijnlijk was Kandahar de meeste tijd in handen van de Iraanse Sassanieden, maar de Hephthalieten beheersten, net als de Chionieten en de Koesjana's voor hen, de passen van de Hindoe Koesj.

De komst van de Turken

De positie van de Hephthalieten in Afghanistan werd drastisch aangetast toen zij rond 550 vanuit het noorden werden aangevallen door een ander Centraal-Aziatisch volk, de Turken. Ook de Sassanieden besloten op dat moment om aan te vallen, vanuit het zuiden, en gezamenlijk wisten de Sassanieden en Turken de Hephthalieten te verslaan. De Amoe Darya werd de grensrivier tussen het rijk van de Turken en dat van de Sassanieden. De Hephthalieten waren echter niet zo gemakkelijk te bedwingen. Een guerrillaoorlog volgde, waarbij lokale Hephthalitische leiders het in steeds wisselende allianties opnamen tegen de Sassanieden of de Turken. Een echte beslissing kwam er niet, hoewel de Turken steeds machtiger werden en het noorden van Afghanistan gingen beheersen. Het zou trouwens niet lang meer duren voordat er een andere macht op het toneel verscheen: de Arabieren.

Een reiziger uit China

Aan de vooravond van de Arabische veroveringen kwam de Chinese pelgrim Xuanzang naar Afghanistan. Hij vertrok in het jaar 629 uit het westen van China en reisde via de Hindoe Koesj naar India. Zestien jaar later keerde hij langs dezelfde route terug. Chinese bronnen beschrijven zijn levensloop en avonturen. Deze beschrijvingen vormen een fascinerende bron voor de studie van het dagelijks leven in Afghanistan en het Indische subcontinent in het begin van de zevende eeuw.

Xuanzang vertelt over het land Tokharistan, dat zich langs beide oevers van de Amoe Darya uitstreckte en was vernoemd naar de Tokhariërs die zich hier, volgens klassieke bronnen, in de tweede en eerste eeuw voor Christus hadden gevestigd, maar nadien klaarblijkelijk plaats hadden moeten maken voor de Koesjana's, Chionieten en de Hephthalieten. De Chinese pelgrim vertelt dat Tokharistan in vele koninkrijkes was verdeeld die allemaal afhankelijk waren van de Turken. Blijkbaar is dit een verwijzing naar Hephthalitische gebieden die onder controle van de Turken waren komen te staan. Hij vertelt ook over Balkh en de vele boeddhistische monumenten die hij daar zag. We horen over Bamiyan en de twee reusachtige Boeddha-beelden die eeuwen later, in maart 2001, door de Taliban zouden worden opgeblazen. Xuanzang rapporteert verder over de stad Capisa en over de boeddhistische monumenten bij Hadda, ten zuiden van Djalalabad, waarvan de ruïnes nog te bezichtigen zijn.

De Chinese reiziger informeert ons dat de koning van Capisa bijna al het gebied tussen de Hindoe Koesj en de Indus controleert. We weten niet wat zijn afkomst was, maar waarschijnlijk behoorde hij tot het volk van de Chionieten of Hephthalieten die dat gebied in de eeuwen daarvoor hadden veroverd. De Turken hadden echter niet alleen grote invloed ten noorden van de bergen, waar zij blijkbaar heer en meester waren geworden, maar ook ten zuiden van de Hindoe Koesj, want Xuanzang vertelt ons dat een bepaald gebied nabij Capisa geregeerd werd door een Turk. De Turkse invloed ten zuiden van de Hindoe Koesj was duidelijk aan het groeien. Wat het boeddhisme betreft, daarover vertelt de pelgrim dat het bijna overal in verval was geraakt en dat veel monumenten waren vernield.

De Grote Boeddha van Bamiyan